

LUND UNIVERSITY

Swedenborg i Rom

Dunér, David

Published in:
Romhorisont

2018

Document Version:
Manuskriptversion med förlagets layout och korrekturanmärkningar, oftast ej publikt tillgängligt

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dunér, D. (2018). Swedenborg i Rom. *Romhorisont*, (68), 18-21.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Giovanni Paolo Panini, Pantheon, interiör, cirka 1734. Foto Wikimedia Commons.

Swedenborg i Rom

Naturfilosofen och andeskådaren Emanuel Swedenborg (1688–1772), som mest blivit känd för sina resor i andevärldens immateriella rymder, var också en flitig resenär i den jordiska, europeiska geografien. Tjänstledig från sitt uppdrag som assessor vid Bergskollegium vistades han i Rom ett par månader 1738–39. Även jag vistades i Rom några månader för att arbeta med ett projekt finansierat av Riksbankens Jubileumsfond. Då följde jag honom i fotspåren bland Roms ruiner, kyrkor och gränder.

Drömmen om Italien skymtar i anteckningarna från hans resa till Dresden och Leipzig 1733–34. Han hade gått igenom ett par årgångar av den i Genève utgivna tidskriften *Bibliothèque Italique* och samlat uppgifter om italienska lärde, konstnärer och vetenskapsmän. I Leipzig hösten 1733 gjorde han excerpter ur vad som kan betecknas som en resehandledning till Italien, Joachim Christoph Nemeitz *Nachrichten von Italien* (1726). Anteckningarna om olika sevärdheter, i Venedig, Rom, Neapel och andra ställen, tycks avslöja att Swedenborg förberedde sig inför en italiensk *grand tour*. Om Rom antecknar han att staden består av 200 000 själar, att man från Peterskyrkans förgyllda kupol kan se havet, 40 italienska mil bort.

Kanske hade Swedenborg tänkt sig att fortsätta ner mot Italien. Nu blev det inte så, utan han vände tillbaka till Sverige sommaren 1734. Först den fjärde resan till kontinenten skulle ta honom ända ner till Rom. Han hade lämnat Sverige sommaren 1736, rest genom Tyskland, Nederländerna och Frankrike, för att sedan i mars 1738 ta sig över bergspasset vid Mont Cenis in i Italien med möda och livsfara, som han skriver, »så at muhlåsnorna moste nestan simma i sniö«. Vägen gick över Turin, Mi-

lano, Verona, Padua till Venedig där han slog sig ner ett antal månader för ett intensivt arbete med något som upptog hela hans tankeverksamhet: hjärnan, närmare bestämt lokaliseringen av olika funktioner i hjärnbarken samt om sambandet mellan tankeverksamheten och lungornas andning.

En av anledningarna till resan var att fördjupa sig i människans anatomi och fysiologi, besöka forskningsbibliotek och ta del av nya medicinska rön. Vid den här tiden var Swedenborg på jakt efter själens hemvist i kroppen. Han var influerad av den så kallade iatromekaniska skolan, som inte minst var stark i Italien, företrädd av medicinarna Giovanni Alfonso Borelli och Giorgio Baglivi. Italienska anatomer och fysiologer som Francesco Redi, Marcello Malpighi, Giovanni Maria Lancisi, Domenico Guglielmini, Giovanni Battista Morgagni med flera hade satt viktiga spår i Swedenborgs anatomisk-fysiologiska skrifter.

Sedan han fulländat sitt arbete i Venedig (sannolikt det postumt utgivna manuskriptet *De cerebri*, om hjärnan) reste han vidare till Padua i början av augusti. Från Padua rörde han sig vidare söderut över Bologna och Florens till Viterbo – som var en vacker liten stad, skriver han, med två sköna vattenkonster. Han närmade sig alltså Rom. Omkring denna stad, antecknar han, var luften liksom förgiftad under månaderna juli, augusti och september, så att en resande inte får sova. Då, påpekar han, är det farligt att byta logement.

På kvällen den 25 september 1738 kom Swedenborg till Rom norrifrån längs Via Flaminia och genom Porta del Popolo, samma väg som drottning Kristina i katolsk triumf mottagits 1655. Han tog in på ett härbärge vid

»Ett fruentimmer ligger på en seng«. Hermafroditen, Galleria Borghese. Foto David Dunér.

Piazza di Spagna, men flyttade sedan till ett ställe i närheten av Palazzo Corsini, Kristinas tidigare residens i Trastevere.

Genast begav han sig ut på turistvandringar i staden, mot samma mål som en nutida turist. Den 29 september besökte han Pantheon. Det väldiga halvklotformiga valvets optiska, akustiska och hydrodynamiska fenomen fängade naturforskarens intresse. Han noterar att öppningen var 12 steg (numera anges diametern 7,8 meter), men den gav ändå ett jämt ljus överallt och mer ljus än om det hade funnits många fönster. Ljudet förstärktes kraftigt i rummet, blåsten hördes vina vid dörren, och när det regnade samlades inte mycket vatten under öppningen. Han förundrades även över portikens 16 skulpturer i orientalisk granit gjorda i ett stycke, »större än jag någonsin sedt« **Swedenborg i Rom Swedenborg i Rom**, och undrade hur alla dessa hade kunnat föras dit.

Samma dag besökte han också Sant'Ignazio di Loyola och förundrades över Andrea Pozzos illusoriska takmålningar, jesuiternas Collegium Romanum, samt en annan av jesuiternas kyrkor, Chiesa del Gesù, även den med hänförande illusionsmålningar (vid ett annat tillfälle såg han den mekaniska tavlan som nedsänktes och visade en staty över Ignatius av Loyola i rent silver). De följande dagarna bekantade han sig även med Roms ruiner: Colosseum, tempelruinerna på Capitolium och Campus Vaccinus. Han såg många andra märkvärdigheter, däribland minnestavlan i Palazzo dei Conservatori över drottning Kristina då hon besökte Capitolium, samt den kända bronsskulpturen med varginnan som gav di åt Remus och Romulus.

Den 4 oktober promenerade han i Villa Borghese, såg vattenkonster och orangeriet, besökte galleriet med dess statyer, bland annat en »hwarest ett fruentimmer ligger på en seng«. Han beundrade också Giovanni Lorenzo Berninis *Apollo och Daphne* och flera andra, »de wackraste jag har sedt«, skriver han. Tre veckor senare besökte han Galleria Borghese en andra gång, då han bland annat såg »Hermaphroditen«, kanske hade han nu upptäckt vem det där fruntimret på en säng i själva verket var, ifall man bemödade sig att gå runt den.

Swedenborgs turistande fortsätter i samma stil under oktober: San Giovanni in Laterano, Scala Sancta och Palazzo del Quirinale. Han besåg Piramide di Caio Cestio vid kyrkogården där de »främmande« begravdes, liksom Castel Sant'Angelo och Peterskyrkan. Den 31 oktober var han i Sankta Birgittas lilla kyrka vid Piazza Farnese med sitt kapell på ovanvåningen där hon skulle ha dött och där hennes dotter Katarina bott. Några relikier efter henne gömdes där. Här fanns nu, berättar han, endast tre tyska bröder.

Swedenborg promenerade i sköna trädgårdar, besökte Vatikanen och såg målningar av Rafael. Villa Ludovisi »är en magnifique trädgård«, skriver han. Palazzo Corsini hade en trädgård med utsikt över hela staden, Peterskyrkan och landsbygden. Ytterligare en skön trädgård kunde besökas i Villa Doria Pamphili.

Under alla dessa månader i Rom gör han korthuggna anteckningar om vad han sett, men vi får inte veta mycket om vad han tänkte, vad han arbetade med mellan turistpromenaderna. Ännu märkligare är att han inte nämner några möten med levande människor, inte en medicinare, inte en vetenskapsman, inte en filosof, inte ens en teolog som det ju fanns många av i denna stad. Ett undantag finns dock: ett besök hos den romerske senatoren och påvens kammarherre, den svenske konvertiten Nils Bielke, den 2 februari 1739. Men vad de talade om får vi inte veta (en ledtråd ger dock en annan reseanteckning långt senare). Mötet blev tämligen kort, blott en och en halv timme.

Den sista anteckningen från Rom är daterad den 14 februari. Han hade den dagen besökt Vatikanbiblioteket – lite märkligt att han först nu, efter flera månader, besökte biblioteket – och där gått genom stora salar och sett »magnifiqua måhlningar«. Han såg manuskript av Vergilius och Terentius, samt ett »superbt« manuskript av Nya testamentet, sannolikt det kända *Codex Vaticanus* från 300-talet. Hans slutomdöme om besöket på Vatikanbiblioteket blev emellertid, vilket vittnar om en viss besvikelse: »Tror intet at der är så mycket nya som gamla böcker.« Swedenborg lämnade Rom den 15 februari 1739.

Swedenborgs resa var en arbetsresa för att få tid att skriva och tänka, att komma bort från de dagliga plikterna i Bergskollegium. I Amsterdam 1740–41 publicerade han resultatet av sina arbetsmödor, de två första delarna av *Oeconomia regni animalis*, om människokroppens fysiologi, blodet och kroppsvätskorna.

Men Swedenborg kom snart att lämna naturvetenskapens rationella geometri och begav sig in i andevärldens labyrinter. Efter den så kallade drömkrisen 1744–45 ger han sig i kast med att avslöja de himmelska hemligheterna och beger sig ut i dagliga färder i andarnas och änglarnas värld.

Swedenborg kom att återbesöka Rom och Italien i sina drömmar, men inte det jordiska Italien, utan det andliga. I den andliga dagboken berättar han om hur han kom till ett palats likt det som finns på Capitolium i Rom, där senatoren bodde (det vill säga Nils Bielke). »Jag introducerades för honom och samtalade med honom«, skriver han. Han, tillsammans med några andra, ansträngde sig att försöka hitta lärosatser att leva efter. »De accepterade något av det jag framförde, men trots det höll de kvar vid många katolska överdrifter. Jag sa många saker till dem.«

En annan gång beskriver Swedenborg hur det på toppen av ett berg fanns en liten stad och mitt i denna stad fanns en påve. Hans palats såg exakt ut som påvens palats på Montecavallo i Rom. Inne i berget fanns en ännu större stad som beboddes av en mängd människor av olika religioner, staden förblev dock trogen den katolska läran. Men under denna stad fanns ytterligare en stad. I ett annat sammanhang beskriver han Babylon och de sju bergen vilka enligt Uppenbarelseboken är de sju berg där odjuret i apokalypsen håller till. Swedenborg har Roms sju kullar i tanken. I dessa berg bor romare, därför

Pantheons oculus, öga. Foto David Dunér.

att de har, mer än andra, en förkärlek för att styra, inte heller bryr de sig så mycket om kunskap.

Även i Swedenborgs tryckta teologiska verk finner man spår från hans italienska resa. I *De amore conjugali* (1768) ser han två påvar, som berövat kejsare från deras herravälde och vanärat och misshandlat dem i Rom dit de hade kommit för att bedja, som nu befann sig i helvetet bland slingrande ormar och en eldsflammande åsna, vilka betecknade deras kärlek att härska utifrån självkärlek. I Swedenborgs sista verk, *Vera christiana religio* (1771), finner vi en sista minnesbild från Rom. I den andliga världen samlades lärda män för överläggningar om människans fria vilja i andliga ting. De samlades i ett cirkelrunt tempel, likt Pantheon i Rom, som tidigare var helgat åt dyrkan av alla gudar, men därefter, efter påvlig befallning,

för dyrkan av alla heliga martyrer. »Vad som förundrade mig«, skriver Swedenborg, var att alla de församlade medlemmarna nade om »människans fullständiga oförmåga i andliga ting och således förlöjligade de åsikten om **fria viljan** i dessa ting.« Swedenborg, som försvarade den fria viljan, anklagades för att tala bondaktig. Men i samma stund slog en ljungeld ner från himlen och skingrade dem.

Rom var för Swedenborg en dröm, en metafor, ett bibliotek, en ruin, en tillflyktsort för skrivande och tänkande – och så också för mig. ■

David Dunér

Professor i idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet

Tomrum plugg måste in här